

**روشن‌شناسی
در
علم سیاست
و
روابط بین‌الملل**

بابره‌گیری و معرفی نرم‌افزار SPSS

دکتر علیرضا سنجابی

چاپ اول

۱۳۸۴

نشر قومس

سنجابی، علیرضا
روش‌شناسی در علم سیاست و روابط بین‌الملل / علیرضا
سنجابی. -- تهران: قومس، ۱۳۸۳

ISBN: 964-5516-96-x

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیبا.
کتابنامه: ص. [۴۹۷] - ۵۰۲.
۱. علوم سیاسی -- تحقیق -- روش‌شناسی. ۲. روابط بین‌الملل
-- تحقیق -- روش‌شناسی. الف. عنوان.
۹ ر ۸۶ س / JA ۷۱ / ۲۲۰/۰۱
کتابخانه ملی ایران
۸۳-۳۶۵۸۲ م

Printed in Iran

شابک: x-۹۶-۵۵۱۶-۹۶۴

ISBN: 964-5516-96-x

- نام کتاب: روش‌شناسی در علم سیاست و روابط بین‌الملل
- مؤلف: دکتر علیرضا سنجابی
- مصحح: زهرا خدابخش مقدم
- آماده‌سازی: مهدی عباسی
- حروف‌نگار: ملیحه علی
- تیزاژ: ۲۰۰۰ جلد
- نوبت چاپ: اول ۱۳۸۴
- لیتوگرافی: طیف‌نگار
- چاپ و صحافی: دیداور
- ناشر: نشر قومس - تهران میدان انقلاب، اول خیابان آزادی، بعد از جمالزاده،

خیابان والعصر، تقاطع فرصت، شماره ۱۰۴

صندوق پستی ۱۳۹۱ - ۱۳۱۴۵ تلفن و نمابر ۶۹۳۲۷۹۷

نشانی اینترنتی نشر قومس: www.ghoomes.com

معرفی و فروش اینترنتی کتاب: www.iketab.com

کلیه حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است

قیمت: ۵۰۰۰۰ ریال

فهرست موضوعی

عنوان	صفحه
پیشگفتار	۱
مقدمه	۵
۱- روش تأکید و اصرار	۷
۲- روش استناد	۷
۳- روش قیاس و استقراء	۸
۴- روش علمی	۹
قسمت اول: کلیات	
فصل اول - آشنایی با تحقیق علمی	۱۳
۱- پژوهش در مفهوم عام و وسیع کلمه	۱۷
۲- پژوهش در مفهوم خاص کلمه (تحقیق علمی)	۲۳
۳- ارزش‌های علمی جامعه‌های علم‌گرای نوین	۲۷
۴- تحقیق در فرهنگ اسلامی	۳۱
فصل دوم - رویکردها به علم سیاست	
۱- علم سیاست چیست؟	۳۷
۲- گوناگونی رویکردها به علم سیاست	۳۸
۳- گوناگونی روش‌شناسی و چالش‌ها	۴۲
۴- نقش نظریه در علم سیاست	۴۶
فصل سوم - رویکردها به علم روابط بین‌الملل	
۱- پیدایش روابط بین‌الملل	۴۹
۲- نظریه‌ها و رشته‌ها	۵۹
۳- نظریه تشریحی و تأسیسی	۶۱
	۶۷

- ۴- گوناگونی نظریه‌های روابط بین‌الملل ۷۰
- ۵- ارزیابی نظریه‌ها برای مقابله و مقایسه‌ها ۷۹
- ۶- نظریه‌ها و روش‌ها ۸۲

قسمت دوم: فرآیند تحقیق در علم سیاست و روابط بین‌الملل ۸۹

فصل چهارم - فرآیند تحقیق؛ مفاهیم کلیدی تحقیق علمی ۹۳

- ۱- جامعه مورد تحقیق ۹۷
- ۲- جامعه نمونه ۹۸
- ۳- مفهوم ۹۹
- ۴- متغیر ۱۰۱
- الف - گونه‌های متغیرها برحسب نقش آنها در یک تحقیق علمی ۱۰۳
- (۱) متغیر وابسته یا تابع ۱۰۳
- (۲) متغیر مستقل یا آزاد ۱۰۴
- (۳) متغیر میانگیر ۱۰۵
- (۴) متغیر پیشین ۱۰۶
- (۵) متغیر کنترل ۱۰۷
- (۶) متغیر ناشناخته ۱۰۷
- ب - گونه‌های متغیرها برحسب واحد اندازه‌گیری ۱۰۸
- (۱) متغیر پیوسته ۱۰۸
- (۲) متغیر گسسته ۱۰۹
- ۵- همبستگی، علیّت و رابطه‌های کاذب ۱۰۹
- ۶- تغییر و تشریح ۱۱۲
- ۷- عنوان تحقیق ۱۱۵
- ۸- بررسی ادبیات ۱۱۸

فصل پنجم - فرآیند تحقیق علمی: مشکل و فرضیه‌های تحقیق ۱۲۹

- ۱- مشکل ۱۲۹
- الف - شناخت مسأله مورد تحقیق ۱۳۰
- ب - تعریف و تشریح مسأله ۱۳۲
- پ - ملاکهای ارزشیابی مسأله ۱۳۵

۱۳۷	۲- فرضیه‌های تحقیق
۱۳۸	الف - تعریف فرضیه
۱۴۱	ب - میزان برای صورتبندی فرضیه
۱۴۲	پ - صورتبندی و بیان فرضیه‌ها
۱۴۵	ت - صورتبندی و بیان فرضیه‌ها با متغیرهای پیشین و میانگیر
۱۴۶	ث - فرضیه خنثی
۱۴۸	ج - نظریه و فرضیه: چندمثال
۱۵۵	فصل ششم - فرآیند تحقیق علمی: اندازه‌گیری
۱۵۵	۱- مفهوم‌ها، متغیرها و تغییرها
۱۵۷	۲- تعریف‌های مفهومی (یا اسمی)
۱۶۰	۳- تعریف‌های عملیاتی
۱۶۱	الف - تعریف عملیاتی متغیر میزان حمایت از مجازات اعدام
۱۶۲	ب - تعریف عملیاتی متغیر میزان اعتماد سیاسی
۱۶۳	پ - تعریف عملیاتی متغیر میزان رقابت حزبی در انتخابات
۱۶۳	ت - تعریف عملیاتی متغیرهای میزان دموکراسی و توسعه انسانی
۱۶۵	ث - تعریف عملیاتی متغیر میزان از خود بیگانگی
۱۶۷	ج - تعریف عملیاتی متغیر میزان پیروی از مذهب
	چ- تعریف عملیاتی متغیرهای تأثیرگذار بر عملکرد نظام امنیت دسته‌جمعی
۱۶۹	ملل متحد
۱۷۶	۴- قابلیت اعتماد و اعتبار
۱۷۸	الف - اعتبار در تحقیق کمی
۱۷۹	ب - اعتبار در تحقیق کیفی
۱۸۰	۵- گوناگونی اطلاعات
۱۸۱	الف - موردها، واحدهای تجزیه و تحلیل
۱۸۲	ب - رویکردها به جمع‌آوری اطلاعات
۱۸۶	پ - سطح‌های اندازه‌گیری
۱۸۷	(۱) اندازه‌گیری (اطلاعات) اسمی
۱۸۸	(۲) اندازه‌گیری (اطلاعات) رتبه‌ای
۱۸۹	(۳) اندازه‌گیری (اطلاعات) فاصله‌ای
۱۹۰	(۴) اندازه‌گیری (اطلاعات) نسبی

فصل هفتم - فرآیند تحقیق: نمونه‌گیری.....	۱۹۵
۱- گوناگونی نمونه‌گیری.....	۱۹۷
الف - نمونه‌گیری تصادفی.....	۱۹۷
(۱) نمونه‌گیری تصادفی ساده.....	۱۹۸
(۲) نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای.....	۲۰۱
(۳) نمونه‌گیری خوشه‌ای.....	۲۰۳
(۴) نمونه‌گیری چند طبقه‌ای.....	۲۰۴
(۵) نمونه‌گیری ناحیه‌ای.....	۲۰۵
(۶) نمونه‌گیری چند مرحله‌ای.....	۲۰۶
(۷) نمونه‌گیری فضایی.....	۲۰۷
ب - نمونه‌گیری غیر تصادفی.....	۲۰۸
(۱) نمونه‌گیری اتفاقی.....	۲۰۸
(۲) نمونه‌گیری مقصودی.....	۲۰۸
(۳) نمونه‌گیری سهمیه‌ای.....	۲۰۹
(۴) نمونه‌گیری گلوله برفی.....	۲۱۰
۲- روش‌های نمونه‌گیری در تحقیق کیفی گرا.....	۲۱۱
۳- اندازه نمونه.....	۲۱۴
(۱) برآوردهای غیر آماری.....	۲۱۶
(۲) برآوردهای آماری.....	۲۱۷
(۳) تعیین اندازه نمونه از طریق جدول‌ها.....	۲۲۰
قسمت سوم - فرآیند تحقیق علمی: روش‌های جمع‌آوری اطلاعات.....	۲۲۳
۱- نزدیکی محقق.....	۲۲۶
۲- باز بودن روش‌ها.....	۲۲۶
۳- قابلیت انعطاف طرح.....	۲۲۷
۴- روش ارتباطی.....	۲۲۷
۵- روش‌های طبیعی.....	۲۲۷
۶- جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل اطلاعات.....	۲۲۷
فصل هشتم - روش‌های آزمایشی و گروه‌های تحت نظر.....	۲۳۱
۱- آزمایش‌ها.....	۲۳۱

الف - طبیعت آزمایش‌ها.....	۲۳۲
ب - گامهای تحقیق آزمایشی.....	۲۳۲
پ - ویژگیهای نمونه‌گیری در تحقیق آزمایشی.....	۲۳۳
ت - فراهم آوردن شرایط آزمایش.....	۲۳۴
ث - فرآیند جمع‌آوری اطلاعات.....	۲۳۴
ج - تجزیه و تحلیل و تفسیر اطلاعات آزمایشی.....	۲۳۵
۲ - گروههای تحت نظر.....	۲۳۶
الف - هدف‌ها.....	۲۳۷
ب - فرآیند بحث.....	۲۳۸
پ - رهبر بحث.....	۲۳۹
ت - ثبت.....	۲۴۰
ث - ارزیابی.....	۲۴۰
ج - مشکل‌های بحث گروهی.....	۲۴۱
فصل نهم - تحقیق میدانی و نظریه تأسیسی.....	۲۴۵
۱ - تحقیق میدانی.....	۲۴۶
الف - گوناگونی مطالعه‌های میدانی.....	۲۴۶
ب - طرح میدانی.....	۲۴۸
۲ - مطالعه‌های مورد خاص.....	۲۴۹
الف - مطالعه‌های مورد خاص در تحقیق کمی و کیفی.....	۲۴۹
ب - طرح تحقیق.....	۲۵۰
ت - جنبه‌های طرح تحقیق.....	۲۵۱
۳ - تحقیق قوم‌نگاری.....	۲۵۳
الف - بنیادهای نظری تحقیق قوم‌نگاری.....	۲۵۳
ب - روش‌شناسی در تحقیق قوم‌نگاری.....	۲۵۴
پ - معیار برای تحقیق قوم‌نگاری.....	۲۵۶
ت - ارزیابی تحقیق قوم‌نگاری.....	۲۵۸
۴ - تحقیق نظریه تأسیسی.....	۲۵۹
الف - گامهای اساسی فرآیند تحقیق.....	۲۶۰
ب - رویه‌ها و عنصرهای عمده فرآیند تحقیق.....	۲۶۰
پ - تشریح رویه‌های عمده فرآیند تحقیق.....	۲۶۲

فصل دهم - مشاهده	۲۶۹
۱- گوناگونی مشاهده	۲۶۹
الف - مشاهده ساده و علمی	۲۷۰
ب - مشاهده با و بدون مشارکت مشاهده‌کننده	۲۷۰
پ - مشاهده ساختار یافته و بدون ساختار	۲۷۱
ت - مشاهده طبیعی و مشاهده آزمایشگاهی	۲۷۱
ث - مشاهده آشکار و پنهان	۲۷۱
ج - مشاهده فعال و غیرفعال	۲۷۲
چ - مشاهده مستقیم و غیرمستقیم	۲۷۲
۲- فرآیند مشاهده	۲۷۲
الف - گامها در انجام مشاهده	۲۷۲
ب - ساختار	۲۷۳
۳- انتخاب و صورتبندی عنوان	۲۷۳
الف - تعریف عنوان و دسته‌بندی	۲۷۳
ب - رویکرد	۲۷۴
پ - میزان مشارکت	۲۷۴
ت - واحد مورد مشاهده	۲۷۵
۴- طرح تحقیق	۲۷۵
الف - انتخاب جامعه نمونه	۲۷۵
ب - ترتیب‌ها	۲۷۶
۵- مشاهده‌کننده	۲۷۷
الف - مهارت‌های مشاهده‌کننده	۲۷۷
ب - آموزش مشاهده‌کننده	۲۷۷
۶- جمع‌آوری اطلاعات	۲۷۸
الف - پیش‌درآمد	۲۷۸
ب - جمع‌آوری اطلاعات	۲۷۹
پ - ثبت اطلاعات	۲۸۰
۷- تجزیه و تحلیل اطلاعات و گزارش دادن	۲۸۲
۸- مشاهده با مشارکت مشاهده‌کننده	۲۸۲
۹- قاعده‌های اخلاقی	۲۸۳
۱۰- مزیت‌ها و محدودیت‌های مشاهده	۲۸۳

فهرست موضوعی / ج

۲۸۴	۱۱- مشکل‌های مشاهده.....
۲۸۴	الف - منبع‌های خطا.....
۲۸۶	ب - چگونگی جلوگیری از بروز خطاها.....
۲۸۹	فصل یازدهم - نگرش سنجی: پرسشنامه.....
۲۹۰	۱- مزیت‌ها و محدودیت‌های پرسشنامه.....
۲۹۰	الف - مزیت‌های پرسشنامه.....
۲۹۱	ب - محدودیت‌های پرسشنامه.....
۲۹۲	۲- ساختار پرسشنامه.....
۲۹۲	الف - نامه همراه.....
۲۹۳	ب - دستورها و راهنماها.....
۲۹۴	پ - قسمت اصلی.....
۲۹۴	۳- شکل پرسشنامه.....
۲۹۶	۴- اندازه پرسشنامه.....
۲۹۷	۵- گوناگونی سؤالها.....
۲۹۷	الف - سؤالهای دست اول.....
۲۹۷	ب - سؤالهای دست دوم.....
۲۹۸	پ - سؤالهای دست سوم.....
۲۹۸	ت - سؤالهای مستقیم و غیرمستقیم.....
۲۹۸	ث - سؤالهای پیشنهادی.....
۲۹۹	ج - سؤالهای شناسایی.....
۲۹۹	چ - سؤالهای دانشی.....
۳۰۰	ح - سؤالهای وضعیتی.....
۳۰۰	خ - سؤالهای جهتی.....
۳۰۰	د - سؤالهای سببی.....
۳۰۱	ذ - سؤالهای باز و سؤالهای بسته.....
۳۰۴	۶- صورتبندی پاسخ‌ها.....
۳۰۴	الف - گزینه‌های دقیق.....
۳۰۵	ب - گزینه‌های جامع.....
۳۰۵	پ - گزینه‌های انحصاری.....
۳۰۵	ث - گزینه‌های یک بُعدی.....

۳۰۵	۷- گوناگونی گزینه‌های پاسخ.....
۳۰۵	الف - پاسخ‌های عددی.....
۳۰۶	ب - پاسخ‌های لفظی.....
۳۰۷	پ - پاسخ‌های لفظی مدرج.....
۳۰۷	ت - پاسخ‌های عددهای متضاد.....
۳۰۷	ث - پاسخ‌های لیکرت.....
۳۰۸	ج - پاسخ‌های تعیین رتبه.....
۳۰۸	چ - پاسخ‌های میزان الحراره‌ای.....
۳۰۸	ح - پاسخ‌های تصویری.....
۳۰۹	خ - پاسخ‌های فردبانی.....
۳۰۹	د - پاسخ‌ها با حاصل جمع ثابت.....
۳۱۰	۸- اصل‌های سؤال‌نویسی.....
۳۱۲	۹- سؤالهای ویژه.....
۳۱۴	۱۰- قاعده‌های تهیه پرسشنامه.....
۳۱۴	الف - طرح پرسشنامه.....
۳۱۴	ب - محتوی سؤالها.....
۳۱۵	پ - شکل پرسشنامه.....
۳۱۶	ت - گامهای تهیه پرسشنامه.....
۳۱۷	۱۱- بازنگری پرسشنامه.....
۳۱۹	۱۲- مربوط بودن پرسشنامه.....
۳۲۰	۱۳- پرسشنامه در عصر کامپیوتر.....
۳۲۳	فصل دوازدهم - نگرش‌سنجی: مصاحبه.....
۳۲۴	۱- گوناگونی مصاحبه.....
۳۲۴	الف - مصاحبه‌ها در تحقیق‌های کیفی و کمی‌گرا.....
۳۳۵	ب - ویژگیهای متمایز مصاحبه‌های کیفی‌گرا.....
۳۳۷	۲- مصاحبه‌کننده.....
۳۳۷	الف - وظیفه‌های مصاحبه‌کننده.....
۳۳۸	ب - انتخاب مصاحبه‌کننده.....
۳۳۸	پ - آموزش مصاحبه‌کننده.....
۳۴۰	۳- فرآیند مصاحبه.....

۳۴۰	الف - جستجوی پاسخ‌دهندگان.....
۳۴۲	ب - پرسش سؤاها و ثبت پاسخ‌ها.....
۳۴۲	پ - نظارت میدانی و بازرسیها.....
۳۴۳	ت - پایان مصاحبه.....
۳۴۳	۴- رابطه مصاحبه‌کننده با پاسخ‌دهنده.....
۳۴۴	۵- سرعت بخشیدن به ارائه و پیگیری پاسخ‌ها.....
۳۴۶	۶- مصاحبه عمیق.....
۳۴۶	۷- مصاحبه تلفنی.....
۳۴۸	۸- مزیت‌ها و محدودیت‌های مصاحبه.....
۳۴۸	الف - مزیت‌ها.....
۳۴۹	ب - محدودیت‌ها.....
۳۴۹	۹- مصاحبه در عصر کامپیوتر.....
۳۵۵	فصل سیزدهم - روش‌های غیرمستقیم جمع‌آوری اطلاعات.....
۳۵۵	۱- روشهای فیزیولوژیک.....
۳۵۶	۲- روشهای مبدل.....
۳۵۷	۳- مطالعه شاهدهای فیزیکی.....
۳۵۸	۴- روشهای مستند.....
۳۵۸	الف - گوناگونی سندها.....
۳۵۹	ب - کاربردها.....
۳۵۹	پ - شکل‌های تحقیق مستند.....
۳۶۰	ت - فرآیند تحقیق مستند.....
۳۶۰	ث - مزیت‌ها و محدودیت‌های روش‌های مستند.....
۳۶۱	(۱) مزیت‌ها.....
۳۶۱	(۲) محدودیت‌ها.....
۳۶۲	۵- تجزیه و تحلیل محتوی.....
۳۶۳	الف - گامهای تجزیه و تحلیل محتوی.....
۳۶۵	ب - ساخت مقوله‌ها.....
۳۶۶	پ - معنی اطلاعات.....
۳۶۶	ت - گذگذاری.....
۳۶۷	ث - روش‌ها در تجزیه و تحلیل محتوی.....

۳۶۷	(۱) تجزیه و تحلیل کمی
۳۷۲	(۲) تجزیه و تحلیل کیفی
۳۷۴	ج - مزیت‌ها و محدودیت‌های تجزیه و تحلیل محتوی
۳۷۴	(۱) مزیت‌ها
۳۷۵	(۲) محدودیت‌ها
۳۷۵	۶- همانندنگری
۳۷۹	قسمت چهارم: فرآیند تحقیق: تجزیه و تحلیل اطلاعات، گونه‌ها و گزارش تحقیق
۳۸۱	فصل چهاردهم - تجزیه و تحلیل و تفسیر اطلاعات
۳۸۱	۱- تجزیه و تحلیل کیفی
۳۸۳	الف - گوناگونی تجزیه و تحلیل اطلاعات
۳۸۴	ب - فرآیند دایره‌ای تجزیه و تحلیل
۳۸۵	پ - تجزیه و تحلیل در جریان و بعد از جمع‌آوری اطلاعات
۳۸۶	(۱) گونه‌شناسی نیومن
۳۸۸	(۲) روش‌های مایلز و هابرمن
۳۹۰	ت - تجزیه و تحلیل کیفی در زمینه‌های معین
۳۹۰	(۱) مصاحبه‌های کیفی
۳۹۱	(۲) مشاهده کیفی
۳۹۲	(۳) مطالعه مورد خاص
۳۹۳	ث - تفسیر یافته‌های تجزیه و تحلیل کیفی
۳۹۶	ج - روشهای آماری و تجزیه و تحلیل کامپیوتری
۳۹۸	۲- تجزیه و تحلیل کمی
۳۹۸	الف - گوناگونی تجزیه و تحلیل کمی
۳۹۸	ب - انجام تجزیه و تحلیل کمی
۴۰۰	پ - پردازش الکترونیکی اطلاعات
۴۰۱	ت - آماده‌سازی اطلاعات در تجزیه و تحلیل کمی
۴۰۴	ث - پردازش سؤالهای باز
۴۰۵	ج - شمارش
۴۰۶	۳- تجزیه و تحلیل اطلاعات با استفاده از کامپیوتر
۴۰۶	الف - استفاده از SPSS
۴۰۸	ب - وارد نمودن اطلاعات به SPSS

۴۱۰ (۱) نامگذاری متغیرها

۴۱۲ (۲) ورود اطلاعات

فصل پانزدهم - روش‌های تحقیق در علم سیاست و روابط بین‌الملل ۴۱۵

۱- روش تحقیق آزمایشی ۴۱۷

الف - گروه آزمایش و گروه کنترل ۴۱۸

ب - روشهای کنترل متغیرهای تعدیل‌کننده ۴۱۸

پ - گامهای اجرایی تحقیق آزمایشی ۴۱۹

۲- روش تحقیق نیمه آزمایشی ۴۲۰

۳- روش تحقیق همبستگی ۴۲۱

الف - گونه‌های همبستگی میان متغیرها ۴۲۲

ب - ویژگیهای روش تحقیق همبستگی ۴۲۴

پ - مراقبت‌های لازم در استفاده از روش تحقیق همبستگی ۴۲۵

ت - گامهای اجرایی تحقیق همبستگی ۴۲۵

۴- روش تحقیق تداومی و مقطعی ۴۲۶

الف - ویژگیهای تحقیق تداومی و مقطعی ۴۲۶

ب - گامهای اجرایی تحقیق تداومی و مقطعی ۴۲۷

۵- روش تحقیق توصیفی ۴۲۸

الف - ویژگیهای تحقیق توصیفی ۴۳۰

ب - گامهای اجرایی تحقیق توصیفی ۴۳۱

پ - گونه‌های تحقیق توصیفی ۴۳۱

۴۳۲ (۱) بررسی

۴۳۲ (۲) نگرش‌سنجی

۴۳۳ (۳) مطالعه مورد خاص یا تحقیق موردی و زمینه‌یابی

۴۳۴ الف - ویژگیهای مطالعه مورد خاص

ب - گامهای اجرایی مطالعه مورد خاص ۴۳۴

پ - روش‌شناسی مطالعه مورد خاص در مطالعات بین‌المللی ۴۳۵

۴۳۵ (۱) تعریف‌ها

۴۳۶ (۲) مزیت‌های روش‌شناسی مطالعه موردی

۴۳۸ (۳) انتخاب مورد

۴۴۳ (۴) طرح مطالعه موردی

۴۴۷	(۵) مقایسه بین موردی
۴۴۹	۶- روش تحقیق علی مقایسه‌ای
۴۵۲	الف - ویژگیهای روش تحقیق علی مقایسه‌ای
۴۵۲	ب - گامهای اجرایی تحقیق علی مقایسه‌ای
۴۵۳	۷- تحقیق مقایسه‌ای در علم سیاست و روابط بین‌الملل
۴۵۳	الف - دلیل‌های انجام مقایسه
۴۵۴	(۱) توصیف زمینه‌ای
۴۵۴	(۲) طبقه‌بندی
۴۵۵	(۳) آزمون فرضیه
۴۵۶	(۴) پیش‌بینی
۴۵۷	پ - روش‌های مقایسه
۴۵۸	(۱) مقایسه تعداد زیادی از کشورها
۴۶۰	(۲) مقایسه تعداد کمی از کشورها
۴۶۲	(۳) مطالعه یک کشور به روش مقایسه
۴۶۳	۸- روش تحقیق تاریخی
۴۶۴	الف - هدف‌های تحقیق تاریخی
۴۶۴	ب - انتقاد به روش تاریخی
۴۶۵	پ - گامهای اصلی تحقیق تاریخی
۴۶۷	ت - منابع‌های اطلاعات تاریخی
۴۶۸	ث - گامهای اجرایی تحقیق تاریخی
۴۶۸	ج - ضرورت تکرار تحقیق تاریخی
۴۷۱	فصل شانزدهم - گزارش تحقیق
۴۷۱	۱- ساختار و محتوی
۴۷۲	الف - قسمت آغازین گزارش تحقیق
۴۷۲	ب - قسمت اصلی گزارش تحقیق
۴۷۳	(۱) مقدمه (فصل اول)
۴۷۴	(۲) بررسی ادبیات (فصل دوم)
۴۷۵	(۳) روش‌شناسی تحقیق (فصل سوم)
۴۷۶	(۴) یافته‌های تحقیق (فصل چهارم)
۴۷۷	(۵) بحث (فصل پنجم)

فهرست موضوعی / ز

۴۷۸	 (۶) نتیجه‌ها و پیشنهادها (فصل ششم)
۴۷۸	 پ - قسمت پایانی گزارش تحقیق
۴۷۹	 ۲- ارائه
۴۷۹	 الف - رساندن پیام
۴۸۰	 ب - سبک نگارش
۴۸۱	 ۳- اندازه گزارش تحقیق
۴۸۱	 ۴- ارزیابی شخصی
۴۸۳	 ۵- از یافته‌های تحقیق تا سیاست و اجراء
۴۸۵	 ضمیمه‌ها
۴۹۷	 کتاب‌نامه
۵۰۳	 نمایه

فهرست جدول‌ها

صفحه	عنوان
۴۴-۴۵	جدول ۱-۲: رویکردها به علم سیاست
۱۱۳	جدول ۱-۴: اطلاعات فرضی برای نمایش متغیرها، تغییر و تشریح
۱۱۴	جدول ۲-۴: حمایت از برابری نژادی بر حسب سطح تحصیلات
۱۱۴	جدول ۳-۴: حمایت از برابری نژادی بر حسب سطح تحصیلات - فقط مردان
۱۱۴	جدول ۵-۴: حمایت از برابری نژادی بر حسب سطح تحصیلات - فقط زنان
۱۳۸	جدول ۱-۵: مقایسه میان ویژگیهای اساسی تحقیق کمی و کیفی
	جدول ۱-۶: عملیات ریاضی، آماری و آزمایشهای آماری نوع‌های مختلف اطلاعات
۱۹۲	اولیه
۲۰۰	جدول ۱-۷: نمونه محدود از جدول عده‌های تصادفی
۲۰۲	جدول ۲-۷: جامعه نمونه طبقاتی متناسب دانشجویان دوره کارشناسی دانشگاه تهران
۲۱۴	جدول ۳-۷: نمونه‌گیری کیفی گرا و کمی گرا: توجیهی مختصر
۲۲۱	جدول ۴-۷: برآورد اندازه نمونه برداری درصد‌های دو بخش
۲۲۲	جدول ۵-۷: جدول تعیین اندازه نمونه برای یک جمعیت آماری معین
۳۶۹	جدول ۱-۱۳: توزیع کیوسرت ۲۰۰ جمله از روزنامه‌های شوروی سابق
۳۷۰	جدول ۲-۱۳: توزیع کیوسرت ۵۰۰ جمله از روزنامه‌های چینی
۴۰۷	جدول ۱-۱۴: اطلاعات خام
۴۰۸	جدول ۲-۱۴: اطلاعات عددی
۴۱۳	جدول ۳-۱۴: میانگین نمره‌های منطقه‌ای برای شاخص توسعه انسانی
۴۱۳	جدول ۴-۱۴: اطلاعات جدید
۴۴۰	جدول ۱-۱۵: بازدارندگی و حفظ وضع موجود
۴۴۱	جدول ۲-۱۵: بازدارندگی و حفظ وضع موجود برای کلیه فرصتهای بروز بحران
۴۶۱	جدول ۳-۱۵: طرح نظامهای بیشتر مشابه و طرح نظامهای بیشتر متفاوت
۴۸۷	جدول ۳-۲ (ضمیمه ۲): وابستگی شغلی و نگرش نسبت به کاهش سن رأی دادن

- جدول ۳-۴ (ضمیمه ۳): توزیع فراوانی میزان سن وابستگان به بخش خدمات ۴۸۸
- جدول ۲-۱۱: توزیع فراوانی نمره‌های میزان آگاهی ۲۷ دانشجوی مورد مطالعه ۴۸۹
- جدول ۳-۱: توزیع گروهی میزان سن جامعه نمونه ۳۸۰ نفری زنان ۴۹۱
- جدول ۱: متوسط نمره‌های کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا برای شاخص‌های
توسعه انسانی و آزادی سیاسی ۴۹۵

فهرست شکل‌ها

صفحه	عنوان
۸۵	شکل ۱-۳: دیدگاه‌های جهانی محافظه کار، لیبرال و انقلابی
۹۶	شکل ۱-۴: مرحله‌های اصلی فرایند تحقیق
۱۴۳	شکل ۱-۵: چگونگی بیان یک فرضیه، وقتی هر دو متغیر رتبه‌ای یا بالاتر هستند
۱۴۵	شکل ۲-۵: چگونگی صورتبندی و بیان یک فرضیه وقتی یک متغیر اسمی باشد
۱۵۰	شکل ۳-۵: چهار فرضیه در مورد مشارکت در رأی دادن
۱۶۶	شکل ۱-۶: انتقال از سطح مفهومی به عملیاتی - مفهوم از خودبیگانگی
۱۶۸	شکل ۲-۶: انتقال از سطح مفهومی به عملیاتی - مفهوم پیروی از مذهب: بُعد عقیدتی
۱۶۹	شکل ۳-۶: انتقال از سطح مفهومی به عملیاتی - مفهوم پیروی از مذهب: بُعد مناسکی
۲۹۶	شکل ۱-۱۱: ارائه ترسیمی تناسب سوال‌ها در ارتباط با مطالعه و پرسشنامه
۴۵۶	شکل ۱-۱۵: چهار فرضیه در مورد مشارکت در رأی‌گیری

پیشگفتار

هدف بنیادی نگارش کتاب روش‌شناسی در علوم سیاسی و روابط بین‌الملل، ارائه یک رویکرد نظام‌گونه و علمی در زمینه مطالعات سیاسی بوده است. در این کتاب ارتباط متقابل میان نظریه، تحقیق تجربه علمی و فعالیت‌های منجر به شناخت عینی در یک چهارچوب منظم، به منظور سهولت درک خواننده از طبیعت تحقیق علمی در حوزه‌های علوم سیاسی، روابط بین‌الملل و مطالعات نظامی استراتژیک معاصر، مورد تأکید قرار گرفته است.

از نظر نگارنده، تحقیق علمی در حوزه‌های یادشده، به مانند تمام رشته‌های علوم اجتماعی، یک فرآیند دایرایی و خود اصلاح‌کننده متشکل از هفت مرحله عمده به هم مرتبط می‌باشد: ۱۹ شناسایی و تعریف مشکل مورد تحقیق؛ ۲) صورتبندی فرضیه‌ها؛ ۳) طرح تحقیق؛ ۴) اندازه‌گیری (شامل تعریف عملیاتی متغیرها و تعیین روش‌های مناسب جمع‌آوری اطلاعات)؛ ۵) جمع‌آوری اطلاعات؛ ۶) تجزیه و تحلیل اطلاعات جمع‌آوری شده؛ و ۷) تعمیم‌دهی یافته‌های تحقیق. هر یک از این مرحله‌ها رابطه متقابل با نظریه علمی مربوطه دارد. به این معنی که هر کدام از آنها نظریه تأثیر می‌پذیرد و به طور متقابل بر آن تأثیر می‌گذارد. این کتاب دانش‌پژوهان را در درک و شناخت جامع هر کدام از مرحله‌های یاد شده راهنمایی می‌کند.

علوم مختلف بیشتر از طریق روش‌شناسی خود یکپارچه می‌گردند تا از طریق موضوع مورد مطالعه‌شان. آنچه که رویکرد علمی را - جدا از سایر روش‌های تحصیل دانش - برقرار می‌سازد، عبارتند از فرضیه‌های زیربنایی و روش‌شناسی آنها. یک روش‌شناسی عبارتست از یک نظام قاعده‌ها و روش‌های جاری آشکار که براساس آن تحقیق جریان می‌یابد و به وسیله آنها ایجاد دانش مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. این نظام نه غیرقابل تغییر است و نه به دور از خطا، بلکه این قاعده‌ها و روش‌های جاری به طور مستمر در حال پیشرفت می‌باشند. دانش‌پژوهان به جستجوی ابزارهایی جدید مشاهده، تجزیه و تحلیل، استنتاج عقلایی و تعمیم‌دهی می‌پردازند. وقتی آن‌ها توسعه یابند و متجانس با فرضیه‌های زیربنایی تشخیص داده شوند، در نظام

قاعده‌هایی که به روش‌شناسی علمی حاکم است اذعان می‌گردند. این همان ویژگی دایره‌ای و خود اصلاح‌کنندگی روش‌شناسی است.

تلاش گردیده است این کتاب، تا حد ممکن، همه نیازمندیهای روش‌شناسی دانشجویان را در مقطع‌های کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری، در رشته‌های علوم سیاسی، روابط بین‌الملل و مطالعات نظامی استراتژیک معاصر، فراهم آورد. به‌طور طبیعی انتخاب و اختصاص سرفصل‌ها برای تدریس در مقطع‌های گوناگون در حوزه مسئولیت مدیران گروه‌های آموزشی قرار دارد. بر پایه تجربه‌های مکتسبه، نگارنده پیشنهاد می‌کند تحقیق کمی‌گرایی، ابزارها و روش‌های مناسب آن در دوره کارشناسی و تحقیق کیفی‌گرایی، با علم به آگاهی قبلی دانشجویان از تحقیق کمی‌گرایی، در دوره‌های کارشناسی ارشد و دکتری مورد بهره‌برداری قرار گیرد. این تفکیک برای همه سرفصل‌ها قابل اجراست. برای مثال، در بحث مربوط به روش‌های جمع‌آوری اطلاعات، روش تجزیه و تحلیل محتوی و همانندنگری به‌طور ویژه در دوره‌های کارشناسی ارشد و دکتری و روش‌های پرسش‌نامه و مصاحبه برای دوره کارشناسی پیشنهاد می‌گردد. به همین شکل در زمینه تجزیه و تحلیل اطلاعات، تجزیه و تحلیل کیفی به دوره‌های کارشناسی ارشد و دکتری و تجزیه و تحلیل کمی برای دوره کارشناسی اختصاص می‌یابد. در حوزه بحث‌های مربوط به گونه‌های تحقیق علمی، مناسب است تحقیق‌های آزمایشی، نیمه‌آزمایشی، همبستگی، علی‌مقایسه‌ای بیشتر در مقطع کارشناسی و تحقیق‌های توصیفی، تاریخی و به ویژه روش‌های مقایسه‌ای در مقطع‌های کارشناسی ارشد و دکتری مورد تأکید قرار گیرند.

با توجه به اینکه ابزار بنیادی برای تجزیه و تحلیل اطلاعات در تحقیق‌های علمی در حوزه مطالعات و تخصص علم آمار (توصیفی، استنباطی و رگرشن) قرار دارد، کتاب حاضر ضمن ارائه راهنمایی برای کاربرد آمار در تجزیه و تحلیل اطلاعات حاصل از اجرای یک تحقیق علمی، فراگیری این علم را به دوره‌های ویژه درس آمار واگذار نموده است. دو مقابل از آنجا که در حال حاضر نرم‌افزارهای کامپیوتری تجزیه و تحلیل آماری کسب آگاهی از این دانش را، به ویژه در زمینه‌های کاربردی، تسهیل نموده است، کتاب حاضر چگونگی بهره‌برداری از روشهای آماری و تجزیه و تحلیل کامپیوتری را با معرفی نرم‌افزار SPSS^(۱) تشریح نموده است. برای تشریح چگونگی استفاده از نرم‌افزار مورد بحث، کتاب با ارائه یک مثال در حوزه علم سیاست و روابط بین‌الملل گام به گام دانش‌پژوهان را راهنمایی می‌کند.

کتاب حاضر با ارائه مثالهای تخصصی بسیار در حوزه نظریه‌های علمی حاکم بر علوم سیاست و روابط بین‌الملل، تمایز اصلی خود را در میان اثرهای مورد بهره‌برداری کنونی در دانشکده‌های علوم سیاسی، روابط بین‌الملل و مطالعات استراتژیک نمایان ساخته است. این

مثالهای عینی برگرفته از رویدادهای سیاسی و استراتژیک جهان برای همه عنوان‌ها و سرفصل‌های کتاب از انتخاب و تعیین عنوان برای یک تحقیق علمی، شناخت و تشریح مشکل‌های مورد تحقیق، شناخت و معرفی متغیرهای بازیگر، توسعه تعریف‌های مفهومی و عملیاتی برای متغیرها، صورتبندی فرضیه‌های تحقیق، شناخت و تعیین جامعه مورد تحقیق، چگونگی انتخاب و تعیین اندازه جامعه نمونه، تهیه طرح تحقیق، چگونگی تهیه سؤالها برای پرسشنامه و مصاحبه، جمع‌آوری اطلاعات، تجزیه و تحلیل اطلاعات، تعمیم‌دهی یافته‌های تحقیق و در نهایت چگونگی تهیه گزارش کتبی اجرای تحقیق علمی (پایان‌نامه و رساله) توسعه یافته‌اند.

تمایز بنیادی دیگر تجربه شده چگونگی ارائه آموزش و آزمون برای کتاب حاضر می‌باشد. به خلاف روشهای سنتی پرسش و پاسخ محتوی کتابها، روش ارائه وضعیت‌های عینی از رویدادهای سیاسی و روابط بین‌الملل به صورت کتبی یا ارائه کامپیوتری، استخراج عناصر برنامه‌ریزی و طرح تحقیق از وضعیت‌های ارائه شده توسط دانشجویان و بحث انتقادی گروهی با هدایت مدرس درک عمیق و ماندگار دانشجویان و کاربران را ممکن می‌سازد. نقد دانشجویان از روش‌شناسی تحقیق‌های قبلی در حوزه رشته علمی مورد مطالعه، دانشجویان را قادر می‌سازد تا از طریق شناخت نقاط قوت و ضعف روش‌شناسی آنها به شناخت جامع و عمیق روش‌شناسی رشته مورد مطالعه خود غنا بخشند. ارائه چند نمونه از سؤالهای آزمون پایان ترم آموزشی برای مقطع‌های کارشناسی و کارشناسی ارشد و دکتری در ضمیمه شماره ۱ معرفی کتاب از این روش تدریس و آزمون را نمایان می‌سازد. امید است فرصت توسعه و ارائه جزء به جزء آن در قالب یک فصل جداگانه در چاپ بعدی کتاب ممکن گردد.

تشکر و قدردانی

در فرآیند تهیه کتاب حاضر از بسیاری مرکزهای علمی، استادان و دانشجویان بهره فراوان گرفته‌ام و بدین وسیله سپاسگزاری عمیق خود را به آنان ابراز می‌دارم. مطالعه تحقیق‌های علمی اندیشمندان بزرگ جهان بر روی مسایل مهم سیاسی استراتژیک و انطباق آنها با اصول و قواعد روش‌شناسی در علوم اجتماعی کمک گرانقدری به تهیه مثال‌های عینی متعدد برای روش‌شناسی در علم سیاست و روابط بین‌الملل را فراهم آورد. به‌رغم ذکر مأخذها و منبع‌های مورد استفاده، جا دارد مراتب سپاسگذاری خود را از تألیف‌کنندگان سه اثر پربار علمی زیر که مورد بهره‌برداری گسترده‌تری قرار گرفته‌اند، ابراز دارم:

۱) روش‌شناسی در مطالعات بین‌المللی (Harvey & Brecher, 2002)

۲) تحقیق اجتماعی (Saratakos 1998)

۳) نظریه و روش‌ها در علم سیاست (Marsh & Stoker, 1995)
در خاتمه مراتب سپاسگذاری عمیق خود را نسبت به همسر و فرزندان عزیزم که در محیطی آرام و بانشاط، با صبر و شکیبایی بسیار مرا در تهیه این کتاب یاری نمودند، ابراز می‌دارم.

دکتر علیرضا سنجایی

www.ketab.ir